

MEVDÛDÎ
HAYATI, GÖRÜŞLERİ VE ESERLERİ

Doğumunun Yüzüncü Yılı Anısına Sempozyum

EDITÖR
ABDÛLHAMÎT BİRİŞİK

Bu kitap, İnsan Yayınları ve Kur'an Araştırmaları Vakfı (KURAV)
işbirliği ile hazırlanmıştır.

insan yayınları

insan yayınlari : 473
düşünürler dizisi : 18

birinci baskı: 2007

isbn 978-975-574- 469-8

mevdûdi
hayatı, görüşleri ve eserleri

editör
abdülhamit birışık

içdüzen
insan

kapak düzeni
nevzat özkaya

baskı-cilt
bilge matbaacılık
www.bilgematbaacilik.com.tr

insan yayınlari
keresteciler sitesi, mehmet akif cad.
kestane sok. no: 1 merter/istanbul
tel: 0212. 642 74 84 faks: 0212. 554 62 07
www.insanyayinlari.com.tr
insan@insanyayinlari.com.tr

BİR YIRMİNCİ YÜZYIL MÜFESSİRİ: MEVDÛDÎ*

I. GİRİŞ

İnsan ürünü olan çalışma ve faaliyetler, birbirlerini bütünlükler. Hiçbir eser, hiçbir uygarlık kendiliğinden, öncekilerinden ve çağdaşlarından bağımsız olarak ortaya çıkmaz. Hayat ve onda cereyan eden etkinlikler, doğrusal bir biçimde gelişerek insanlık tarihindeki yerlerini alırlar. Bu durum kişiler için de böyledir, kitaplar için de.

İslâm kültür tarihinin en önemli ve en etkin unsuru olan Kur'ân-ı Kerim'in yorumlanması sürecine bakıldığında da aynı durumla karşılaşılır. İslâm'ın ilk dönemlerinde baskın olan rivayet yönteminin yanında, nakledilen görüşler arasında tercih yapma yada bir görüş belirtme cesaretini gösteren İmam Taberî (ö.310/923) o dönemde, bugün çoğu kişiye oldukça basit ve hafif gibi gözükse de, büyük bir devrim gerçekleştirmiştir. Zemahşerî'yle (ö.538/1143) birlikte, büyük bir ivme kazanan tefsirde dirayet yöntemi, Razî (ö.606/1209) ile birlikte zirveye ulaşmıştır.

Adı geçen üç müfessiri karşılaştırıp incelediğimiz zaman, tefsir yöntemlerinin gelişip çeşitlendiğini, her bilginin kendi ilmi düzeyi

* Yard. Doç. Dr. Mustafa ÖZEL, Dokuz Eylül Ün. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi.

ve ortamının eserlerine yansıdığını görmemek mümkün değildir. Razi'den sonra, Müslüman dünyanın hayatla ilişkili her alanda olduğu gibi, tefsir sahasında da duraklama yaşadığı; tevarüs eden bilgi ve malumâtı tekrar ettiği; bunu da ilmî bir faaliyet kabul ettiği açıkça görülmektedir.

On dokuzuncu yüzyılda İslâm dünyasının değişik bölgelerindeki ıslahat düşünce ve gayretlerinin bir uzantısı olarak, Abduh (1848-1905) ve Reşîd Rıza'nın (ö.1935) *Menar*'daki usûl ve yöntemleri, tefsire yeni bir canlılık, yeni bir ivme kazandırmıştır. Bu hava İslâm coğrafyasının her köşesinde egemen olmuştur. Mehmed Akif'in (1873-27 Aralık 1936) *Sırât-ı Müstakîm* ve *Sebilürreşad*'daki yazıları bunun tipik örneğidir. O, *Safabat*'ta Abduh'la ilgili şöyle der:

“Mısır'ın en muhteşem üstadı Muhammed Abduh

.....

İnkılab istiyorum, ben de, fakat Abduh gibi”³³

Muhammed Abduh ve Reşîd Rıza'nın ardından yazılan tefsirlerin büyük çoğunluğunun, eski tefsirlere oranla hayatla daha içli dışlı olduğunu söylemek, sadece bir vakıanın tespitinden ibarettir. Bundan dolayı tefsir tarihiyle ilgili yapılan çalışmalarda 'ictima-î tefsîr ekolü' adıyla yeni bir tasnif türü ortaya çıkmıştır.³⁴ Bu türün oluşum sürecini tetikleyen unsurlar, o dönemde (ve hâlâ) İslâm dünyasının yüz yüze bulunduğu siyâsal, kültürel ve ekonomik sorunlardır. Bu yöntemle Allah'ın Yüce Kitabını anlamaya ve anlatmaya çalışanlar, hem büyük ilgi görmüşler hem de büyük eleştiri almışlardır. Ancak zaman içinde gelişen ve yenileşen söz konusu metot, kendisine yöneltilen eleştirilerin dozunu ve şiddetini azalttığı gibi, eleştirenleri de bir biçimde eğitmiştir.

II. MEVDÛDÎ'NİN TEFSİR YÖNTEMİ

Ebu'l-A'lâ Mevdûdî modern tarzda tefsîr yazan son dönem âlimlerinden biridir. Biz bu yazımızda, Mevdûdî'nin eseri *Tefhî-*

³³ Mehmed Akif Ersoy, *Safabat* (Eseri tertip eden: Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1979, s. 441.

³⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Ankara 1983, s. 311; Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü ve Tarihi*, İstanbul 2001, s. 361.

mü'l-Kur'ân'ı tanıtmaya çalışırken; onu önceki ve çağdaşı olan tefsirlerden farklı kılan özelliklerinden ve ortaya konulan usûl ve muhtevadan bahsedeceğiz. Genelde bütün tefsirlerde bulunan özelliklere değinmeyeceğiz.

Bir hareket ve siyaset adamı olan yazarın en dikkate değer özelliklerinden biri, *Tefhîm*'i yazarken belli bir okuyucu kitlesini kendisine hedef olarak seçmiş olmasıdır. O, tefsîrin önsözünde eseri yazış saiklerini anlatırken; sadece sevap gayesiyle yeni bir meal ve tefsir yazılmasını 'vakti doğru değerlendirmemek' olarak yorumlamaktadır. Ona göre yeni bir çalışma yapılacaksa, daha önce yazılan tefsîr ve meallerin eksik yönlerini tamamlamalı, öncekilerin ihmal ettikleri konuları ele almalıdır. Yazar, sonra, ülkesindeki aydınların Kur'ân'a olan ilgilerinin daha sağlıklı bir ortamda gelişebilmesi ve yönlenebilmesi için onlara yönelik böyle bir eser kaleme almaya karar verdiğini; *Tefhîm*'in, ne âlimlerin ve araştırmacıların, ne de medrese mezunlarının ihtiyaç ve ilgilerine yönelik olduğunu; bunun yalnızca orta seviyede eğitim görmüş kimselerle, Arapça bilmeyen ve Kur'ân ilimlerinin geniş hazinelerinden yararlanma imkânı bulamayan aydınlar için yazıldığını belirtmektedir.³⁵ Böylece tefsîr tarihinde, belki ilk kez, okuyucu kitlesi belli bir tefsîr eseri ortaya çıkmıştır.

Yeri gelmişken, Mevdûdî'nin Kur'ân-ı Kerîm'i anlamak ile ilgili teklif ettiği tavsiyelere değinmek istiyorum. O, herkes için genel bir tavsiye sunmanın, okuyucuların ilgi ve kültürel birikimleri bakımından zor olduğunu; ancak Kur'ân'ı anlamak ve insani problemlerin çözümünde onu rehber edinmek isteyenlere yardımcı olabilecek bazı tavsiyeler sunabileceğini ifade ettikten sonra, bunları şu şekilde sıralamaktadır:

a- Kur'ân'ı berrak ve tarafsız bir zihin ile okumak: Müfessir, kendi önyarguları ile Kur'ân'a yaklaşan kimselerin satır aralarında kendi düşüncelerini okuyacaklarını; buna bağlı olarak da Yüce Kitab'ın iletmek istediği mesajı kavrayamayacaklarını söylemektedir.³⁶

³⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân* (trc. M. Han Kayani v.dğr.), İstanbul 1996, I, 7-8.

³⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, I, 35-37.

Başka bir yerde ise, okuyucunun ilk önce kendi zihnini önceden kalıplaşmış kavramlardan yalıtması, bu kitabın ayırıcı ve eşsiz özelliklerinin olduğunu kabul etmesi gerektiğini; işte o zaman Kur'ân'ı anlayabileceğini belirtmektedir.³⁷

b- Kur'ân'ı derinlemesine anlamak isteyenlerin, onu birden fazla okumaları: Yazar, kendi tecrübesine dayanarak, sonraki okuyuşlarda önceki okuyuşta zihinde oluşan sorulara cevaplar bulacağını; ayrıca okurken notlar alınmasının faydalı olduğunu; bunun sonraki okumalarda soru ve sorunların çözümünde yararlı olacağını zikretmektedir.

c- Mesajı pratiğe aktarmak: Mevdûdî bu yapılmaksızın, Kitab'ın rûhunun tam anlamıyla kavranamayacağını; bu nedenle O'nun gerçek anlamını kavrayabilmek için insanın hayatın içine atılması gerektiğini düşünmektedir. Bu yapıldığı takdirde, kişi kelimenin sözlük anlamlarını tam kavrayamasa, gramer ve belâgatın inceliklerini tam çözümleyemese bile, Kur'ân sahip olduğu ruhu kendiliğinden ortaya koyar.³⁸

Bu son ilkeye, tefsîr usûlü tarihinin gelişimi açısından bakıldığında, bunun önemli bir yenilik olduğu hemen göze çarpmaktadır.

Bunlara ilâveten o, Kur'ân'ı iyice anlayabilmek için onun tabiatının, merkezî fikrinin, amaç ve hedefinin bilinmesi; onun üslûbuna, kullandığı terimlere ve açıklama yaparken kullandığı usûle yatkın olunması; herhangi bir bölüm incelenirken, o bölümün indirildiği zaman ve zeminin göz önüne alınması gerektiğini önermektedir.³⁹

Burada ayrıca müfessirin önce *Kur'ân'a Göre Dört Terim* adıyla Arapça'dan (*el-Mustalahatü'l-Erbaa fi'l-Kur'ân*)⁴⁰ sonra da *Kur'ân'ın Dört Temel Terimi* başlığıyla, orijinal dili olan Urduca'dan (*Kur'ân ki Çar Bünyadi Istılaheyn*)⁴¹ çevrilen eserinden söz

³⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, I, 17.

³⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, I, 35-37.

³⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, I, 17, 20. Mevdûdî'nin tefsir usûlüne yaklaşımı hakkında bak.: Mustafa Özel, *Elmalılı ve Mevdudî'nin Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, (doktora tezi, 1999), DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 44-51.

⁴⁰ *Kur'ân'a Göre Dört Terim* (trc. Osman Cilacı, İsmail Kaya), İstanbul 1979.

⁴¹ *Kur'ân'ın Dört Temel Terimi* (trc. Mahmut Osmanoglu), İstanbul 1992.

etmek istiyoruz. Son yıllarda büyük rağbet gören konulu tefsîr yöntemi açısından esere bakıldığında, mezkûr kitabın önemini görmemek mümkün değildir. Yazar, bu tarz tefsîre de bir biçimde katkı sağlamıştır.

Tefhîmü'l-Kur'ân, yayınlanmasını müteakip Pakistan ve Hindistan'da büyük ilgi uyandırmış ve başka dillere de çevirilmiştir. Çevrildiği dillerin bazısında, orijinal dilinden daha fazla rağbet görmüştür. Bu tercümelere tepit edebildiklerimizi tanıtmak istiyoruz:

a) **İngilizce tercümesi:** Muhammed Ekber, Mevdûdî'nin gözetimi altında, söz konusu tefsîri Nûr Sûresi'ne kadar tercüme etmiştir. Mütercim vefatı dolayısıyla oluşturulan bir kurul, tercüme *The Meaning of the Quran* adıyla tamamlamıştır. Bu tercüme, kelimelerinin seçimi ve üslûbunun rahatlığıyla dikkat çekmektedir. Pakistan'ın önde gelen ilim adamlarından olan Prof. Dr. Zafer İshak Ansari (Zafar Ishaq Ansari), tefsiri İngiltere'de faaliyet gösteren Islamic Foundation adına yeniden ve çok itinalı bir biçimde *Towards Understanding the Qur'an* adıyla tercüme etmeye başlamış ve tercümenin 2003 yılı itibariyle 7. cildi Kasas Sûresi ile tamamlanmıştır. Geriye kalan kısımlar neşredilecektir.

b) **Sindce tercümesi:** Can Muhammed Butto, 1954'te hapiste iken tefsîri tercüme etmeye başlamış ve büyük bir bölümünü de bitirmiştir. Çalışma hâlâ devam etmektedir.

c) **Bengalce tercümesi:** *Tefhîm* bütünüyle Bengalce'ye, Mevdûdî'nin yakın arkadaşlarından biri olan Şeyh Abdurrahim tarafından çevrilmiştir. Abdurrahim, çeviriyi zaman zaman Mevdûdî'ye danışarak gerçekleştirmiştir.

d) **Peştuca tercümesi:** Peştuca, Afganistan ve Pakistan'da yaklaşık yirmi beş milyon insanın konuştuğu mahallî bir dildir. Rahmet Gül, Mevdûdî'den tefsîri Peştuca'ya çevirmek için izin alıp başlamış ve A'râf Sûresi'ne kadar olan kısmı basılmıştır. Daha sonra Cemâat-i İslâmî, tercüme işini bir Afganlıya, Kıyâmüddîn Keşşaf'a vermiş; bu zât da tefsîri tamamıyla tercüme etmiş ve altı cilt olarak basılmıştır.

e) **Farsça tercümesi:** İran'da yaşamakta olan Heratlı Seyyid Ahmed Mevdûdî, bu iş için Cemâat-i İslâmî'den izin almıştır. Şu

ana kadar Farsça tercümeden bir şey basılmamıştır. Mevdûdî'nin arkadaşlarından olup Cemâat-i İslâmî'nin yayınlarının basım işlemlerini yürüten bir zât da (adı Feyzürrahman olmalı), 1993-1994 yıllarında *Tefhîm*'i Farsça'ya tercüme etmekte idi ve büyük ölçüde de tamamlamıştı.

f) **Arapça tercümesi:** *Tefhîm*'in bazı bölümleri, Kehf, Meryem, Nûr vb. sûreler bazı Cemâat-i İslâmî mensupları ve kimi Araplar tarafından Arapça'ya çevrilmiştir. Tefsîrin bütününe yönelik bir çalışma henüz yoktur.⁴²

Yukarıda söz konusu edilen *Tefhîm*'in tercüme çalışmaları bugün itibarıyla bitmiş olması, ayrıca başka dillerde de çeviri faaliyetlerinin yapıyor olması muhtemeldir.

g) **Türkçe tercümesi:** *Tefhîm*'in Türkçe iki tercümesi vardır. İlk tercüme, Ali Bulaç yönetimindeki bir kurul tarafından yapılmış olup, ilk baskısı 1986-1989 yılları arasında İstanbul'da, İnsan Yayınları tarafından yedi cilt olarak yayınlanmıştır. İkincisi ise, Ahmed Asrar tarafından yapılmış olup 1997'de İstanbul'da Bengisu tarafından yedi cilt halinde piyasaya arz edilmiştir. Salih Akdemir'e göre *Tefhîm*, Türkçe'ye kazandırılan tefsîrlerin en iyisidir.⁴³

III. TEFHÎMÜ'L-KUR'ÂN'IN ÖZELLİKLERİ

Tefhîmü'l-Kur'ân'ı diğer klasik ve modern tefsîr kitaplarından farklı kılan özellikler ciddi bir inceleme konusudur. Bunların bir kaçına yukarıda çok kısa olarak değinilmişti. Aşağıda bu özelliklerin detaylı tahlilleri yer almaktadır.

1- *Tefhîm*'in en belirgin özelliği yazarının, belki de tarihte ilk kez, Kur'ân'da adı geçen yerlere ve peygamberlerin yaşadığı coğrafyaya bir inceleme-araştırma gezisinde bulunmasıdır. Urduca tefsîrler üzerine çalışma yapan bir araştırmacı bu hususta şöyle demektedir:

"... Mevdûdî iki arkadaşıyla birlikte Kur'ân'da geçen yerleri ve peygamberlerin yaşadığı bölgeleri görmek maksadıyla, 1959 yılın-

⁴² Muhâmmed Kasım Mansur, *a.g.e.*, s. 110-113.

⁴³ Salih Akdemir, "Cumhuriyet Döneminde Yayınlanan Türkçe Telif ve Tercüme Tefsîrler Üzerine Bir Değerlendirme", *İslâmî Araştırmalar*, II/8, Ankara 1988, s. 34.

da 3 aylık bir süre için seyahate çıktı. Hicaz, Suriye, Ürdün, Filistin, Kudüs ve Mısır'daki tarihî ve dinî yerleri gezerken; buralarla ilgili bilgi, belge, fotoğraf ve harita toplamaya çalıştı. Bundaki temel gaye, 1942 yılında yazmaya başladığı *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ı sağlam bir tarihî bilgi zeminine oturtmak ve ileride yazmayı planladığı sîret kitabı için bilgi toplamaktı.”⁴⁴

Örneğin, o, Şuara 26/149. âyeti yorumlarken, Semûd'un bazı eserlerinin günümüze kadar geldiğini; kendisinin bunları Aralık 1959'da gördüğünü söylemekte ve bazı bilgiler vermektedir. Sonra bunlara benzer bazı anıtlara Akabe kıyısında Medyen'de ve Ürdün'de Petra'da rastladığını ifade etmekte, daha sonra bunlar arasında bir karşılaştırma yapmaktadır.⁴⁵

2- *Tefhîm*'de, yine ilk sayılabilecek özelliklerden biri de Mevdûdî'nin, daha çok tarihî olayları değerlendirirken haritalara yer vermesidir. O yaptığı gezi neticesinde elde ettiği bilgilerle yetinmemiş, okuyucunun zihnini açmak ve bilginin daha sağlam, etkin ve kalıcı olmasını sağlamak amacıyla, görsel unsurlara yer verme gereğini duymuştur. Böylece o, 'ilk resimli tefsîr kitabı' olarak nitelenen⁴⁶ Tantavî'nin (ö. 1940) *el-Cevâhir*'inden sonra, Kur'ân-ı Kerîm'in tefsîr edilmesinde harita ve krokilerin kullanılması yolunu açmıştır. Bu şekilde modern eğitim ve öğretimde önemli bir yere sahip bu unsur, Kur'ân tefsirinde de yerini almıştır.

Yaptığımız araştırma neticesinde müfessirin, şu sûrelerde haritalara yer verdiği verdiği görülmüştür:

Bakara: 1- Hz. İbrahim'in ziyaret ettiği yerler, 2- Hacc ibadeti yerleri;

Mâide: İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıktıktan sonra Sina Yarımadası'nda evsiz yurtsuz dolaştıkları yerler;

⁴⁴ Abdülhamit Birişik, *Hind Altktası Düşünce ve Tefsîr Ekolleri*, İstanbul 2001, s. 229. Bu gezi, beraberindekilerden Muhammed Asım tarafından *Sefername-i Arzı'l-Kur'ân* adıyla, Lahor 1968'de, yayınlanmıştır. İlimi gayeyle benzer bir gezi, merhum Muhammed Hamidullah tarafından yapılmıştır. Bk.: Muhammed Hamidullah, *Hazreti Peygamberin Savaşları*, (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1991, s. 17-18.

⁴⁵ *Tefhîmü'l-Kur'ân*, IV, 54-55.

⁴⁶ Celal Kırca, *el-Cevâhir, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1993, VII, 430.

A'raf: 1- A'râf Sûresi'nde adı geçen eski kabilelerin bölgeleri, 2- İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışları;

Enfâl: 1- Kureyş ticaret yolları, 2- Kervan yolları, 3- Bedir Savaşı'nda cephelerin durumları;

Tevbe: Tebük seferi zamanında Arabistan;

Yûsuf: Yûsuf (a.s.) kıssası ile ilgili harita;

İsra: 1- Hz. Mûsâ'dan sonra Filistin, 2- Süleyman ve Dâvûd peygamberlerin krallığı, 3- İsrail ve Yuda'nın Beni İsrail Krallığı, 4- Makkabilerin yönetimindeki Filistin, 5- Büyük Herod Krallığı, 6- Hz. İsa zamanındaki Filistin;

Kehf: 1- Mûsâ ve Hızır'ın hikâyesine ilişkin harita, 2- Zülkarneyn'in hikâyesine ilişkin harita;

Hacc: Safa ve Merve arasında sa'y edilen yerin ve Kâbe'nin taslak haritası;

Nûr: Beni Mustalik Gazvesi ile ilgili harita;

Şuara: 1- Lût halkının yaşadığı yer, 2- Şuara Sûresi'nde adı geçen halkların yerleri;

Ahzâb: 1- Hz. Peygamber döneminde Arap kabileleri, 2- Hendek Savaşı, 3: Deccâl'in çıkacağı yerlerle ilgili iki harita;

Ahkaf: 1- Ahkaf çölü, 2- Nahle vadisi;

Haşr: Yahudilerin yerleşim bölgeleri.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da, on dört sûrede toplam yirmi dokuz harita ve krokiye yer verildiği görülmektedir. Bunların ikisi hac ibadetinin yapılışı, diğerleri ise tarihî olaylarla ilgilidir.⁴⁷

3- *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da belirgin olarak, özellikle yine tarihî olaylar söz konusu olduğunda, göze çarpan başka bir husus da arkeolojik bilgi ve bulgulardır. Bu özellik de tefsîr usûlü tarihine yazarın önemli bir katkısıdır.⁴⁸

⁴⁷ Burada bir noktaya dikkat çekmek istiyoruz. Bir kaynaktaki, (M. Han Kayanî, *Gazetemizin Anımlı Hediyelesi*, *Yeni Şafak* gazetesi, 12-04-1996) 'Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ı 30'dan fazla harita ve fotoğraf ile donattığı' belirtilmektedir. Ancak eserin Türkçe'deki İnsan Yayınları baskısında yukarıda ifade ettiğimiz biçimde yirmi dokuz tane harita bulunup herhangi bir fotoğraf yer almamaktadır.

⁴⁸ Benzer bir uygulamayı, Zülkarneyn kıssasının ele alındığı şu eserde görmek mümkündür: *Te'emmülât fi Şahsiyeti Zülkarneyn* (Dirâse tahliliye bi kalemi'l-üs-

Müfessir, Arâf 72. âyeti izah ederken, Hz. Hûd'un (a.s.) takipçilerinin bu felâketlerden kurtulduklarını; bunların "İkinci Âd" adıyla bilindiklerini ve Hısn-ı Gurab yazıtlarının da bunların bir kalıntısı olduğunu söylemektedir. Sonra, yaklaşık, Hz. İsa'dan (a.s.) 1800 yıl önce yazılmış bu yazıtlardan şu alıntıyı yapmaktadır:

"Bu kalenin içinde, uzun bir zaman son derece refah ve bolluk içinde yaşadık. Kanallarımız her zaman su ile dolu idi. Ve idarecilerimiz her türlü kötülükten uzak asil krallar idi. Bununla beraber huzuru ve barışı bozanlara karşı sert ve güçlü idiler. Bizi, Hz. Hûd'un (a.s.) şeriatine göre yönettiler ve bütün önemli kararları bir kitaba yazarlardı... Biz mucizelere ve ölümden sonraki hayata inanırız."

O, bu alıntılarını, Hz. Hûd'a (a.s.) inananların, Âd kavminin eski azamet ve zenginliğinin varisleri haline geldiği hususunda Kur'an'da ifade edilen gerçeği doğruladığını söylemektedir.⁴⁹

4- Mevdûdî'nin tefsîrini yazış saiklerinden biri de topluma sunmaya çalıştığı İslâmî davete ve buna paralel olarak İslâmî hayat tarzına temel oluşturma çabasıdır. Kayanî, bu hususu *Tefhîm*'in özelliklerinin ilki olarak kabul etmekte ve şöyle demektedir:

"Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'an*'ı yalnız ilmî ve nazarî bir çalışma değildi; o aynı zamanda fiilî olarak bir toplum hayatını düzenlemek için buna paralel bir çalışma yürütüyordu. Mevdûdî, Pencap eyaletinde bulunan Patankot köyünde bir Dâru'l-İslâm kurmuştur. O Dâru'l-İslâm'da, küçük bir Müslüman grup, şirk, hurafe ve bid'atlerden uzak, Kur'an ve Sünnet'e uygun bir İslâmî

tad İmtiyaz Ali Arşi fi dav'i ma ketebühü'l-allâme Ebu'l-Kelam Azad) (Arapça'ya trc. Selman Abid en-Nedvi, Beyrut 1988). Yeri gelmişken bu konunun önemine dikkat çeken sayın Halit Çiçek'in şu değerlendirmesine yer vermek istiyoruz: "İkinci önerimiz Kur'an coğrafyasının tesbiti. Çünkü Kur'an'da birçok yer ve bazı şehir isimleri geçmektedir. Bunları bugünkü, modern teknolojilerle, arkeolojik kazılarla v.b. vasıta ve araçlarla yeniden tesbit etme imkânı olabileceğine inanıyoruz. ... eski âlimler ... kitaplarında Kur'an'da geçen coğrafi yerleri tesbite çalışmışlar ise de, ancak bugünkü teknik yöntemlerle yapılan kazılara dayalı ve bazı kitâbelerle destekli olmaktan uzaktır (20. Asırda Kur'an İlimleri Çalışmaları, İstanbul 1996, s. 245-246).

⁴⁹ *Tefhîmü'l-Kur'an*, II, 54. Benzer örnekler için bk.: IV, 61; IV, 100; IV, 520, 521; V, 25; VII, 84.

hayat yaşamaya çalışıyordu. Mevdûdî bu gayret içindeyken *Tefhîmü'l-Kur'ân* tefsirini yazıyor ve bunu çıkardığı aylık dergi *Tercümânü'l-Kur'ân*'da parça parça yayınlıyordu. Yani Kur'ân tefsirini Kur'ân'ı yaşayarak yazıyordu.”⁵⁰

Aynı hususta başka bir yazarın değerlendirmesi de şöyledir:

“Mevdûdî, insan çabasının ulaşabileceği kadar derinliklere ulaşarak, derece derece (Kur'ân'ın) inceliklerini geniş bir şekilde anlamıştır. *Tefhîm*'in ilk bölümleri kısa ve özet bilgilerle, daha basit bir söyleyiş tarzına sahiptir. Mevdûdî'nin davet ve hareketi ilerledikçe *Tefhîm* de ilerlemiştir. Harekete birçok boyut eklenmesi, sonuçta, *Tefhîm*'in söylem ve notlarının da genişlemesine yol açmıştır. Hareket global bir boyuta sıçradığında *Tefhîm* de sınırları aşan bir nitelik kazanmıştır.”⁵¹

7- Kur'ân-ı Kerîm'i Kitâb-ı Mukaddes ve Talmud ile karşılaştırması: Mevdûdî, özellikle kıssaları, peygamberlerin hayatlarını, tarihi olayları yorumlarken, Kitâb-ı Mukaddes ve Talmud'dan zaman zaman nakillerde bulunur. Bunları, klasik anlamda İsrailî rivayetler olarak değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü kaynağı açıkça bellidir. Sonra bunlar esas olarak herhangi bir konuda Kur'ân-ı Kerîm ile Kitâb-ı Mukaddes'in bakış açısını ortaya koyarak bir karşılaştırma yapma imkânı vermesi için nakledilmektedir. İngiliz sömürgeciliğinin bölgeye gelmesiyle birlikte, Hıristiyanlık ve Batı kültürü etkisi altında kalmaya başlayan belirli bir Müslüman kesim, özellikle aydınlar için bu tür bir yöntem ve söylem oldukça yararlı ve gereklidir. Böylece siyasal ve kültürel bir ezilmişlik psikolojisi içinde yaşayan Müslüman birey ve toplumlar, nasıl köklü bir dinî geleneğe sahip olduklarını görerek, öykünmeye çalıştıkları kültürün temellerini karşılaştırmalı bir biçimde tartışarak görmektedirler. Kimi Batılı yazarlar,⁵² bu hususu hafifseyerek bunu Mevdûdî'nin kendi din ve kültürünü üste çıkaran subjek-

⁵⁰ Kayanî, a.g.m.

⁵¹ Syed Asad Gilani, *Maududi: Thought and Movement*, Lahor 1984, s. 229-230.

⁵² Charles J. Adams, “Abu'l-A'la Mawdudî's Tafhîm al-Qur'an”, *Approaches to the History of the Interpretation of the Qur'an* (ed. Andrew Rippin), Oxford 1988, s. 318.

tif bir değerlendirme tarzı olarak kabul etse de; oldukça özgün olan bu usûl, okuyucu için ufuk açıcı olmaktadır.⁵³

Örneğin Mevdûdî, Enbiyâ 84. âyetin tefsirinde, Eyyûb'un (a.s.) Kur'ân'da anlatılan yüce kişiliği ile Kitâb-ı Mukaddes'te anlatılan Eyyûb'u karşılaştırmakta; Kur'ân'ın onu bir sabır ve dayanıklılık âbidesi ve Allah'a ibadet edenlere mükemmel bir örnek olarak sunduğunu; onun Eyyûb Kitabı'nda sunulan genel karakterinin ise, Allah'a karşı şikâyetlerle dolu bir adamın karakteri olduğunu belirttikten sonra şu alıntıyı yapmaktadır:

“Doğmuş olduğum gün yok olsun, rahimde bir erkek peyda oldu diyen gece de yok olsun, günü lanetleyenler ona lanet etsinler... Çünkü anam rahminin kapılarını kapamadı ve gözlerinden sızıntıyı saklamadı. Ben niçin doğunca ölmedim. Rahimden çıkınca son soluğumu vermedim?” (Eyyûb: 3)

Yazar, Eyyûb Kitabı'nın ilk iki babında, Eyyûb Peygamber'in Allah'tan korkan, doğru ve mükemmel bir insan olarak gösterilmesini; daha sonraki bölümlerde ise, sanki şeytanın onun hakkındaki tahminleri doğru ve Allah'ın ondan beklediği iyi kulluk yanlış çıkmış gibi bir şikâyet ve isyan timsali olarak sunulmasını çok ilginç bulmaktadır. Bu nedenle de, bu kitabın kendisinin, ne Allah'ın ne de Eyyûb'un (a.s.) sözünün olmadığını; bilakis sonraları başka birisi tarafından yazılıp Kitâb-ı Mukaddes'e dahil edildiğini apaçık gösterdiğini ileri sürmektedir.⁵⁴

Bu konuyla ilgili Talmud'dan da bir örnek verelim. Mevdûdî, Enbiya 73. âyetin tefsirinde, söz konusu âyet ve öncesindeki önemli olaya Kitâb-ı Mukaddes'te hiç değinmediğini; Talmud'da ise birkaç ayrıntıya yer verildiğini; bunların genelde Kur'ân'daki ayrıntılarla uyuştuğunu, ancak bazı önemli çelişkiler bulunduğunu

⁵³ Müfessir, Beyyine Sûresi'nin tefsirinde bunu şöyle gerekçelendirmektedir “İnsan Kitab-ı Mukaddes'i ve diğer dinlere ait kitapları incelediğinde, içindeki bazı doğru şeylerle birlikte Hakka ve akl-ı selime ters, ahlâkî bakımdan düşük şeyleri görür ve bunu Kur'ân ile mukayese ederse bunun önemini daha iyi anlar. O kitapları okuduktan sonra insan Kur'ân-ı Kerîm'in ne kadar yüce ve temiz bir kitap olduğunu anlar.” Bk.: VII, 194.

⁵⁴ *Tefhîmü'l-Kur'ân*, III, 326. Kitap-ı Mukaddes ile diğer örnekler için bk.:III, 247; IV, 179; V, 65; VI, 198, 340.

nu; okuyucunun olayın Kur'ân versiyonu ile Talmud'da anlatılanlar arasındaki farkı görmesi için Talmud'daki bilgileri özetledikten sonra şu soruyu sorar:

“Mantıklı bir insan Talmud'un bu anlattıklarını okuduktan sonra, bu kitabın Kur'ân'da anlatılan kıssalara kaynak teşkil ettiğini düşünebilir mi?”⁵⁵

8- Müsteşrikleri eleştirmesi: Yazar, tefsîrinde son bir-iki asırdır İslâm dünyasını çeşitli biçimlerde, olumlu ya da olumsuz etkileyen oryantalizme ve bazı oryantalistlere çeşitli eleştirilerde bulunmuştur.

Oryantalistlerin Kur'ân-ı Kerîm'le ilgili ilk çalışmaları, Yüce Kitâb'ın kendi dillerine çevrilmesi şeklinde olmuştur. Yapılan araştırmalara göre, batılılarca yapılan ilk Kur'ân-ı Kerîm tercümesi (1143'te) Latince'dir.⁵⁶ Bunu, daha sonraki yıllarda çeşitli Batı dillerinde yapılan çeviriler izlemiştir.⁵⁷

Oryantalistlerin çalışmalarının art niyetli olması nedeniyle, yaptıkları çalışmalar Müslüman bilginlerce pek sıcak karşılanmamıştır.⁵⁸ Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerîm ile ilgili çalışmalarını şu şe-

⁵⁵ *Tefhîmü'l-Kur'ân*, III, 317-319. Talmud ile ilgili örnekler için bk.: II, 579; III, 183; 225; IV, 98, 159. Müfessir Barnaba İncili'nden de nakilde bulunmaktadır. Yalnız bu, görebildiğimiz kadarıyla, sadece Saf, 61, 6. âyetin tefsirindedir. O, burada Peygamberimizin önceki kutsal kitaplarda haber verildiğini açıklarken, Kitab-ı Mukaddes ve diğer Hıristiyan kaynaklarının yanı sıra, Barnaba İncili'nden konuyu doğrulayan bilgiler aktarmaktadır. Barnaba İncili'nin Batı'daki baskılarından ve bunlara karşı gösterilen tepkilerden bahsettikten sonra, söz konusu İncil hakkında şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: “Bugün maalesef bunun hiç bir nüshası hiçbir yerde bulunmuyor. Ben, Oxford'da yayınlanan İngilizce tercümesinin fotokopisini okuma fırsatını buldum. Barnabas İncili'nin tümünü dikkatle okudum. Bence, bu İncil Hıristiyanlar için büyük bir nimettir ve sadece tassaub ve kıskançlıkları yüzünden böyle kıymetli bir eserden mahrum kalmışlardır.” *Tefhîmü'l-Kur'ân*, VI, 276.

⁵⁶ M. Tayyip Okıç, *Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*, İstanbul 1995, s. 99; Selahattin Sönmezsoy, *Kur'ân Ve Oryantalistler*, Ankara 1998, s. 54; Hüseyin Yaşar, *Avrupa ve Kur'ân*, İzmir 2002, s. 153.

⁵⁷ Bk. Muhammed Hamidullah, *Aziz Kur'ân*, (trc. Abdulaziz Hatip, Mahmut Kani), İstanbul 2000, s. 82-142.

⁵⁸ Örnek olarak bk.: İsmail Cerrahoğlu, “Oryantalizm ve Batıda Kur'ân ve Kur'ân

kilde tasnif etmek mümkündür: Kur'ân-ı Kerîm'in kaynağı, vahy, Kur'ân-ı Kerîm'in tespit edilmesi, düzenlenmesi, toplanması, kıraatı, kıssalar, Mekkî ve Medenî âyetler, nesh.

Mevdûdî'nin tefsirinde oryantalistlere yönelttiği eleştirileri (a) Kur'ân-ı Kerîm'in kaynağı ile ilgili olanlar, (b) Peygamberimizle/Sünnetle ilgili olanlar ve (c) Kıssalarla ilgili olanlar şeklinde gruplandırmak mümkündür.⁵⁹

Bu eleştirilerle ilgili olarak bir örnek verelim. Mevdûdî, Kasas Sûresi'nin 65. âyetinin tefsirinde, Mekkeli müşriklerle modern zamanlardaki batılı oryantalistlerin Kur'ân'ın kaynağı hakkında ileri sürdüklerini karşılaştırmakta; o zaman müşriklerin Peygamberimize karşı her türlü imkânı ve delili kullanmaya çalıştıklarını; fakat hiçbir vakit O'nun, söylediklerini birisinden öğrendiği yolunda bir iddiada bulunmadıklarını; çünkü bütün bir ülkede bu konumda böyle birinin bulunmadığını; O'nun evinde bırakın bir kütüphaneyi, bir kâğıt parçasının bile olmadığını; hiçbir mütercimle ilişkisinin bulunmadığını gayet iyi bildiklerini ifade etmektedir. Dahası hiç kimse, O'nun bu bilgileri Suriye ve Filistin'e yaptığı seyahatler esnasında öğrendiğini ileri sürece kadar utanmaz olamazdı. Çünkü O, bu seyahatleri tek başına değil; bir grupla, kervanla yapmıştı. Üstelik eğer Peygamberimiz iddia edildiği gibi, sahip olduğu bütün bilgiyi bir Yahudi, bir Hıristiyan ya da herhangi birinden öğrenmiş olsaydı; kendisinin vefatının ardından birkaç yıl içinde gerçekleştirilen savaşlar esnasında Bizans İmparatoru bunu o zaman hemen her tarafa yayar, Peygamber'in tebliğ ettiklerinin yeni bir şey olmadığı propagandasını yapardı.

Konuyla ilgili genel olarak böyle bir yaklaşımda bulunan müfessir, müsteşriklerin söz konusu tutumlarıyla ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

İlimleri Üzerine Araştırmalar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1989, c.: XXXI, 113; Salih Akdemir, "Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed (sav)'e Yaklaşımları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1989, c.: XXXI, 189.

⁵⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk.: Mustafa Özel, "Tefsirde Oryantalizm Eleştirisi: Mevdûdî Örneği" *Marife*, Yıl: 2, Sayı: 3, Konya 2002, s. 229.

“Yani Mekke’den, Hicaz’dan ve hatta bütün Arabistan ülkesinden bir tek kişi çıkıp da modern müsteşriklerin söylediği türden saçma bir iddiayı ileri sürmeye cesaret edemezdi... Bu demektir ki, müşriklerin bu delillere olan ihtiyacı modern müsteşriklerinkinden çok daha fazlaydı. İçlerinden hiçbiri, Rasûlullah (s.a.v) Muhammed’in bu bilgiyi elde etmek için, vahiyden başka vasıtalara sahip olduğunu ispatlamaya yarayacak herhangi bir malzeme bulamazdı.”⁶⁰

9- İslâmî hayat tarzının özelliklerini ortaya koyma çabası: Ebu’l-A’lâ Mevdûdî, Kur’ân’ı bir hidâyet, hareket ve davet kitabı olarak kabul eder.⁶¹ Müfessir, Kur’ân’ın ele aldığı konunun insan olduğunu; Yüce Kitab’ın insanı felâha veya helâke götüren hayat tarzlarını anlattığını; Allah’ın Âdem’den (a.s.) Peygamber Efendimize kadar aynı şeyi vahyettiğini; peygamberlerin de insanları aynı doğru yola çağırdıklarını; buna karşı çıkarak insanların icat ettikleri tüm teorilerin yanlış olduğunu ve bunlara dayalı olarak kurulacak hayat tarzının insanı felâkete götüreceğini belirtmektedir.⁶²

Bu kitabın, davet görevini yerine getirecek bir hareketin inşa edilmesine çağrıda bulunduğu görüşündedir. Bu hareket, Müslüman bireyin oluşturulmasından sonra, Allah’ın kulları için razı olduğu dinin uygulanacağı Müslüman bir toplumun kurulmasına gayret etmiştir. Böyle bir toplum, davetçilerin Efendisi (s.a.) zamanında Medine’de kurulmuştu.⁶³

⁶⁰ *Tefhimü’l-Kur’ân*, IV, 189.

⁶¹ *Tefhimü’l-Kur’ân*, I, 17.

⁶² *Tefhimü’l-Kur’ân*, I, 19-20.

⁶³ *Tefhimü’l-Kur’ân*, I, 19. Bu konuda Mustansır Mir’in değerlendirmesi şu şekildedir: “Mevdûdî’nin düşüncesinin en önemli yanı, İslâm’ı insan hayatının her alanıyla ilgilenen bir hayat sistemi olarak görmesi ve bunun sağlanması için de İslâm’ın her yönüyle uygulanması gerektiğini vurgulamasıdır. Mevdûdî’nin diğer pek çok eseri gibi, *Tefhim* de, var gücüyle bu anlayış üzerinde durur.” Bunu bir örnekle izah eden yazar sonra şunu ilave etmektedir: “Bu alıntılar, Mevdûdî’nin insan hayatı ile ilgili İslâmî veya Kur’ânî şemanın sosyo-politik yönleri üzerine yaptığı vurguyu göstermektedir. Bu vurgu, *Tefhim*’in tipik bir özelliğidir ve onu eski veya yeni diğer tüm Kur’ân tefsirlerinden farklı kılar.” (Muntasır Mir, “Tefhimü’l-Kur’ân’ın Bazı Özellikleri”, *Tefhimü’l-Kur’ân*, VII, 364-365). Konumuzla ilgisi dolayısıyla şu satırlara da yer vermek yararlı olacaktır. “Mevdûdî, Kur’ân’ın mesajını sunarken bunu iki tür yaklaşımla yapıyordu: Ya İslâm’ın mar-

10- Sûre girişleri: Bunlar kimi zaman çok kısa, kimi zaman da oldukça uzun olabilmektedir.⁶⁴ Mevdûdî, bu girişlerde, genel olarak sûrenin adı, nüzûl zamanı, konusu, arka planı hakkında bilgiler vermekte; son olarak sûrenin özetini yapmaktadır. Bazen nüzûl sebebinin de anlatılmaktadır.⁶⁵ Bazen de sûredeki birden fazla olan konular arasındaki bağlantılara işaret etmektedir.⁶⁶ Kimi durumlarda ise sadece sûrenin adı, nüzûl zamanı ve konusunun zikredilmesiyle yetinilmektedir.⁶⁷

Bu hususta kendisi tefsîrin önsözünde şöyle demektedir:

“Her sûrenin başına ayrıca bir giriş bölümü yazarak, bu giriş bölümünde sûrenin nüzul zamanını, o dönemin şartlarını, İslâm davetinin hangi merhalede olduğunu ve davetin karşılaştığı zorlukları ele aldım. Bunun yanı sıra sûrenin içinde ayrı dönemlerde nazil olmuş âyetler bulunuyorsa, gücüm yettiğince araştırdıktan sonra onlarla ilgili bilgileri açıklama notlarımda verdim.”⁶⁸

Örneğin, o Cuma Sûresi'nin girişinde, sûrenin adını 9. âyetten aldığını ifade ettikten sonra nüzûl zamanıyla ilgili olarak ilk sekiz

nevî, ahlâkî, sosyal ve siyasal ilkeleriyle uğraşan subjektif ele alış tarzı ya da Kur'an'daki sûre ve âyetleri tertip üzere değerlendiren klasik tefsir metodu. Mevdûdî'nin her iki tarzda da amacı, ilâhî mesajı bölük pörçük açıklamalar ve ya akidevî bilgiler olarak aktarmak değil, ahlâkî ve yönetsel boyutlarıyla sunmaktır. O, kendine özgü düşünsel/ideolojik ve pratik etkileri olan bir anlayışı desteklemedikçe linguistik ve semantik konularla uğraşmadı.” Fethi Osman, “The life and works of Abu al-A'la al Mawdudi” *Arabia*, London, December, 1984/Rabi Al Awwal 1405, s. 19-20.

⁶⁴ Örnek olarak bk.: *Tefhîmü'l-Kur'an*, I, 39, (Fâtiha Sûresi girişi, yarım sayfa); II, 137-150, (Enfal Sûresi Girişi, on üç sayfa); III, 73-74, (İsra Sûresi Girişi, iki sayfa); III, 439-449, (Nûr Sûresi Girişi, on sayfa); VII, 313-328, (Felak-Nas Sûreleri Girişleri, on beş sayfa).

⁶⁵ Örnek olarak bk. *Tefhîmü'l-Kur'an*, I, 527.

⁶⁶ Örnek olarak bk. *Tefhîmü'l-Kur'an*, I, 446.

⁶⁷ Örnek olarak bk. *Tefhîmü'l-Kur'an*, V, 91.

⁶⁸ *Tefhîmü'l-Kur'an*, I, 12. Muntasır Mir konuyla ilgili şöyle bir teklifte bulunmaktadır: “...girişler, Kur'an sûreleri için sistematik birer kılavuzdurlar. Bu yüzden bunların ayrı bir cilt halinde basılması kötü bir fikir olmasa gerek. Bu tip bir kitabın İngilizce tercümesi, *Tefhîmü'l-Kur'an*'ın İngilizce konuşulan dünyaya tanıtılmasında iyi bir yol olabilir (“Tefhîmü'l-Kur'an'ın Bazı Özellikleri”, *Tefhîmü'l-Kur'an*, VII, 362).

âyetin hicrî 7. yılda, muhtemelen Hayber fethinde yahut ondan az bir zaman sonra, son üç âyetin ise hicretten kısa bir zaman sonra indiğini ifade etmektedir. Sûrenin konusuna değinirken, iki ayrı zamanda inen bu sûrenin konularının ve muhataplarının da farklı olduğunu; ilkinin Yahudilere seslenirken, ikincisinin Müslümanlara hitap ettiğini zikretmektedir. Sonra bu iki bölümün bir araya getirilme nedeninin Yahudilerin cumartesisine karşılık Müslümanlara cumanın bağışlanması olarak yorumlamaktadır.⁶⁹

11- Kaynak kullanma yöntemi: Mevdûdî özellikle, üçüncü ciltten sonra, kaynakları günümüz çalışmalarında izlenen yöntemeye uygun bir biçimde kullandığı görülmektedir. O, verdiği bilgilerle ilgili olarak yer, tarih, cilt, sayfa vb. hususları zikretmektedir. Kimi zaman da bab ve kitap başlıkları verilmektedir. Bu yöntem, okuyucuya elde ettiği bilgi ve kaynağa yönelmesine ve gerektiğinde kontrol etmesine imkân sağlamaktadır. Kaynaklarla ilgili zikredilmesi gereken bir nokta, müfessirin İngilizce ansiklopedilerden yararlanmış olmasıdır. Bu durum, yazarın modern bilgi türü ve tarzına sahip olduğunu gösterdiği gibi, eserine muhatap edindiği çoğu İngilizce konuşup yazabilen okuyucuların gerektiğinde karşılaştırma yapmalarını kolaylaştırmaktadır. *Encyclopedia of Britannica*,⁷⁰ *Encyclopedia of Biblical Literature*,⁷¹ *Encyclopedia of Islam*,⁷² *Shorter Encyclopedia of Islam*,⁷³ *Jewish Encyclopedia*⁷⁴ ve *Kitâb-ı Mukaddes Ansiklopedisi*.⁷⁵

Mevdûdî ayrıca az da olsa süreli yayınlara tefsîrinde yer vermiştir. Onun bu babda zikrettiği kaynaklar şunlardır: *The Economist*,⁷⁶ *The Empty Quarter*,⁷⁷ *Urdu Digest*.⁷⁸

⁶⁹ *Tefhîmü'l-Kur'ân*, VI, 293-295.

⁷⁰ a.e., I, 503; II, 567; III, 154; IV, 585; VI, 617;

⁷¹ a.e., III, 159; VI, 274.

⁷² a.e., IV, 327.

⁷³ a.e., II, 183.

⁷⁴ a.e., V, 98, 121, 159, 177, 210.

⁷⁵ a.e., VI, 198.

⁷⁶ a.e., VI, 386.

⁷⁷ a.e., V, 355.

⁷⁸ a.e., V, 43.

IV. TEFHİMÜ'L-KUR'ÂN BAĞLAMINDA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Mevdûdî, her ihyacı gibi büyük eleştiriler almıştır. Hatta kendisi hakkında, *Fitne-i Mevdûdîyyet* adıyla bir kitap kaleme alınmıştır.⁷⁹ Kendisini eleştirenlerin üslup ve dili, Mevdûdî'ninkinden daha ağır ve serttir. Bir araştırmacı, Mevdûdî'ye yöneltilen tenkitler arasında ilmî bir eleştiri bulamadığını söylemektedir.⁸⁰ Başka bir araştırmacıya göre ise, "Bu tenkidlerin bir kısmı onu tam olarak anlamadan, bir kısmı ise anlamak istemeden kaynaklanmıştır."⁸¹

Eleştiriye açık olan Mevdûdî, *Tefhîm*'in önsözünde, okuyuculardan bir eksiklik gördüklerinde veya bir sorunun cevabını bulamadıklarında ya da anlamadıkları ifadeler olduğu takdirde, yaptığı çalışmayı daha mükemmel bir hale getirebilmesi için kendisini bunlardan haberdar etmelerini rica etmektedir.⁸²

Mevdûdî'ye yöneltilen eleştirileri şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

1- **Fikhî görüşleri:** Mevdûdî, fıkhîta genel anlamda Hanefî olmasına rağmen, geniş bir düşünce ve zihin yapısına sahip olması hasebiyle, bu alandaki bazı görüşleri eleştiriye tabi tutulmuştur.

2- **Peygamberlik:** Mevdûdî'nin peygamberlik ve peygamberlerin masumiyetiyle ilgili görüşleri de tenkide uğramıştır. Bu tenkitler İbrahim (a.s.), Dâvûd (a.s.) ve Yûnus (a.s.) peygamberlerle ilgilidir.

⁷⁹ Muhammed Zekerîya, *Fitne-i Mevdûdîyyet*, Lahor, ts.

⁸⁰ Muhammed Kasım Mansur, *Menhecü'l-Mevdûdî fi Tefsîri'l-Kur'ân* (yüksek lisans tezi, 1989), el-Câmiatü'l-Âlemiyetü'l-İslâmiyye Külliyyetü Usûliddin, İslamabad, s. 114.

⁸¹ Birişik, a.g.e., s. 235.

⁸² *Tefhîmü'l-Kur'ân*, I, 8. Başka bir yerde ise şunları söylemektedir: "Adetim gereği bana yapılan tenkidleri hoş karşılarım. Kendi görüş ve kanaatlerimin yanlış olduğunu gördüğüm zaman tereddüt etmeden doğruyu kabul ederim." Mevdûdî, *Meseleler ve Çözümleri*, (trc. Yusuf Karaca), İstanbul 1990 II, 135. Nedvî eleştirilerini içeren bir kitabı yayımladıktan sonra, bir nüsha da Mevdûdî'ye gönderir. Bununla ilgili olarak şöyle demektedir: "Her bakımdan şahsiyetinin büyüklüğüne uygun düşen ve teşekkürlerini içeren bir mektupla cevap verdi bana. 23 Ocak 1979 tarihli bu mektupta şöyle diyordu: "Ben, hiç bir zaman, kendimi eleştirinin dışında veya üstünde görmedim. Eleştiriye karşı değilim, aksini asla savunmadım. Ebu'l-Hasen Nedvî, *İslâm'ın Siyasî Yorumu* (trc. Hasan Basri), İstanbul 1986, s. 10.

3- Tefsîr ve tefsîr usûlü açısından: Bu bölüm konumuzu yakından ilgilendirdiği için bunu bir örnekle açmak istiyoruz. Muhammed Zekerîya, onun Kur'ân'ı re'y ile tefsîr ettiğini, rivayete önem vermediğini iddia etmiştir. O, Mevdûdî'nin "Burada, Kur'ân'ı okurken anladıklarımı dilime aktarmaya çalıştım" ifadesinden bunun anlaşıldığını söylemiştir.⁸³ Oysa yukarıdaki ifade, onun tefsîrdeki usûlünü yansıtmamakta, sadece tercüme bakışını ortaya koymaktadır. Mevdûdî'nin çalışması, hem tercüme hem de tefsîri kapsadığından dolayı, onun tercümedeki üslubunu tefsîre teşmil etmek doğru değildir. Zaten kendisi de tercümedeki farklılığın nedenlerini açıklamıştır. Harfî tercümeyi terk edip manayı ön plana çıkararak yöntemi tercih ettiğini önsözde açıkça ifade etmiştir.⁸⁴ Ayrıca rivayete dayalı yaptığı nakiller göz önüne alınırsa; ki bu konuda hatırı sayılır derecede nakil bulunmaktadır, bu iddianın geçersiz olduğu anlaşılır.

Mevdûdî, kendisine yöneltilen eleştirilere⁸⁵, gerek *Tefhîm*'de, gerekse de *Meseleler ve Çözümleri*'nde (*Resâil ve Mesâil*) cevap vermiştir.

V. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İlk sûreleri daha kısa ve daha öz tefsîr etmesi: Kur'ân-ı Kerîm'i tefsîr eden âlimlerin, Yüce Kitab'ın ilk sûre ve âyetlerini daha uzun ve daha detaylı izah ettikleri, sonrakilerin açıklamalarını ise kısa tuttukları görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, Kur'ân'daki konu ve kavramların ilk geçtiği yerde ele alınmasıdır. Bir kere açıklanan konu ve kavramla tekrar karşılaşıncı, okuyucu yazar tarafından ilgili yere yönlendirilmektedir. *Tefhîm*'de ise durum tersinedir. Müfessir eserinin birinci cildinde (s. 39-620) ilk

⁸³ Muhammed Zekerîya, a.g.e., s. 23, (*Menhecü'l-Mevdûdî*'den naklen). Hasan el-Hudaybi, *İslam Dünyasında İnanç Sorunları (Duatün lâ Kudat)* adlı eserinde (İstanbul 1986, s. 39); Ahmed Davudoğlu da *Din Tahripçileri* adlı kitabında (İstanbul 1980, (İlaveli 4. Baskı), s. 175-176.); Muhammed Yusuf Binûrî, *el-Üstad el-Mevdûdî ve şey'ün min hayatihî ve eskârihî*'de (Karaçi 1977, II, 4.) Mevdûdî'nin çeşitli görüşlerini eleştirmişlerdir.

⁸⁴ *Tefhîmü'l-Kur'ân.*, I, 8-9.

⁸⁵ Mevdûdî'ye yapılan eleştiriler hakkında bk.: Özel, *Elmalılı ve Mevdûdî'nin Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, s. 174 vd.

altı (Fatiha-En'am) sûreyi tefsîr etmektedir. Halbuki bu sûrelerde İslâm dininin ve Kur'ân-ı Kerîm'in en temel konuları yer almaktadır. Bizce bunun nedeni Mevdûdî'nin eserini uzun bir diliminde yazmış olması (1942-1972) ve kaleme aldığı süreç içerisinde, yazdıklarına gösterilen (olumlu-olumsuz) tepkilere bakarak yöntem ve tarzını değiştirmiş olma ihtimalidir.

Bazen fikhî konulara ağırlık vermesi: Mevdûdî tefsîrinin girişinde, *Tefhîm*'i, Kur'ân'ı okurken akla gelebilecek muhtemel sorulara cevap olması için yazdığını söylemektedir.⁸⁶ Fakat bazı durumlarda muhtemel soruların, özellikle fikhî olanların cevaplarını o kadar uzatmaktadır ki, eser tefsîr kitabı olmaktan çıkıp fıkıh kitabına dönüşmektedir. Bu da okuyucunun Kur'ân'a olan dikkatini, fıkıh vb. başka alanlara kaydırmaktadır.⁸⁷

Nesh konusunu ele almaması: Mevdûdî'nin Kur'ân tarihinde tartışmalı konulardan biri olan neshi ele almadığı görülmektedir. Kur'ân ilimlerinden biri olan nüzûl sebepleri ve nüzûl zamanına ayrı bir önem veren yazar, bu konuyu ihmal etmemeliydi, diye düşünüyoruz.

Sosyal içerikli bazı konuları ihmal etmesi: Mevdûdî, ilmî kişiliği kadar, belki de ondan daha fazla, siyasî ve sosyal kişiliği ile tanınan bir yazardır. Bundan dolayı tefsîrinin söz konusu alanlar açısından daha bir yoğun olması beklenirdi. Örneğin hem İslâm düşünce tarihinde hem de sosyo-politik hayatta önemli bir yere sahip olan *emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker* ile ilgili âyetleri neredeyse hiç tefsîr etmemektedir. Bu durum kendi şahsiyetiyle örtüşmemektedir. Fert ve toplumu ıslah çalışmalarıyla uğraşan birinin böyle bir şeyi ihmal etmesi uygun olmamıştır.

Kendi koyduğu kurala uymaması: Mevdûdî, tefsîrinin önsözünde, en büyük hedefinin okuyucuyu Kur'ân'ın asıl amacından uzaklaştırıp ayrıntılarla uğraştıracak konulardan kaçınmak olduğunu söylemesine rağmen,⁸⁸ bu ilkeyi zaman zaman ihmal ettiği görülmektedir.⁸⁹

⁸⁶ *Tefhîmü'l-Kur'ân*, I, 8.

⁸⁷ Örnek olarak bk. *Tefhîmü'l-Kur'ân*, V, 442-447; VI, 248-253.

⁸⁸ *Tefhîmü'l-Kur'ân*, I, 12.

⁸⁹ Örnek olarak bk. *Tefhîmü'l-Kur'ân*, V, 442-447.